

KS. BOGDAN CZĘSZ

Poznań, Sem. Duch.

EKUMENICZNY CHARAKTER MODLITWY U ŚW. IRENEUSZA

(Adv. haer. III, 25, 7)

Główne dzieło św. Ireneusza „Adversus haereses” jest w założeniu swym dziełem polemicznym, mającym na celu z jednej strony wykazanie błędów szerzącego się w II w. gnostycyzmu, a z drugiej strony odparcie tych błędów przez pozytywny wykład wiary. Z tego założenia wynika specyficzny charakter dzieła, charakter polemiczny, czy nawet — w pewnym sensie — charakter apologetyczny, w którym najważniejszy jest rzeczowy wywód, poparty argumentami z Pisma św. i Tradycji.

Czytając „Adversus haereses” można odnieść wrażenie, że św. Ireneusz zwalcza gnostyków z całą bezwzględnością. Jest jednakże przy końcu III księgi krótka modlitwa, a następnie komentarz samego autora do tej modlitwy, noszący cechy prawdziwego ekumenizmu we współczesnym znaczeniu tego słowa, znaczeniu, które w czasach św. Ireneusza nie było jeszcze stosowane. Należy przy tym zwrócić uwagę, że III księga stanowi pod względem doktrynalnym najważniejszą część „Adversus haereses” i spotykamy w niej dwie modlitwy: jedną na początku księgi¹, będącą wyznaniem wiary św. Ireneusza i drugą — wspomnianą wyżej — modlitwę przy końcu księgi, którą możnaby zatytułować modlitwą w intencji wszystkich zbłąkanych, którzy — porzuciwszy swoje błędy i powróciwszy do Kościoła Bożego — powinni poznać Stwórcę wszechrzeczy, jedyne, prawdziwego Boga i Pana wszechświata².

Oto tekst tej modlitwy w tłumaczeniu polskim³:

„My zaś modlimy się, aby oni nie pozostali w dole, który sami sobie wykopali, lecz aby odłączyli się od „Matki”, odeszli od „Przepaści”, oddalili się od „próżności” i pozostawili „cień”.

[Modlimy się], aby byli jak dzieci prawego łoża (legitime eos generari), powracający do Kościoła Bożego i aby Chrystus był w nich ukształtowany: aby poznali swego Stwórcę i Autora wszechrzeczy, jedyne, prawdziwego Boga i Pana wszechświata”.

Terminy: „Matka”, „Przepaść”, „próżność” i „cień” użyte w modlitwie są terminami gnostyckimi, odnoszącymi się — jeśli tak można powiedzieć — do struktury świata Boskiego, a których omówienie wykraczałoby poza temat

¹ Adv. haer. III, 6, 4. Sch 211, 74—76. Przekład polski tej modlitwy podaje ks. A. Bober, *Antologia Patrystyczna*, Kraków 1965, s. 42.

² Por. A. Rousseau — L. Doutreleau, *Introduction, Notes Justificatives, Contre les hérésies*, III, Sch 210, Paris 1974, s. 205.

³ Adv. haer. III, 25, 7. Tłumaczenie własne na podstawie tekstu łacińskiego i greckiego wg edycji Sources Chrétiennes: Rousseau — Doutreleau, *Irénée de Lyon, Contre les hérésies, Livre III, Edition critique*, Sch 211, Paris 1974, s. 488—490, 491.

niniejszego komunikatu⁴. Św. Ireneusz używa ich jako synonimów błędnych przekonań, zachęcając gnostyków, aby je porzucili.

Modlitwa ta zawiera dwa zasadnicze sformułowania: negatywne i pozytywne. Sformułowanie negatywne odnosi się do tej części modlitwy, w której św. Ireneusz modli się, aby gnostycy odeszli od wyznawanych przez siebie błędów. Autor nie waha się tutaj zasygnalizować, że trwanie w błędach jest rodzajem cudzołóstwa twierdząc, że gnostycy powracając do Kościoła powinni znowu stać się jak dzieci prawego łoża. Można dostrzec tutaj pewną paralełę myślową do tej, którą reprezentuje św. Paweł, zwłaszcza w liście do Galatów⁵.

W sformułowaniu pozytywnym modlitwy zawarte są dwie prośby: aby Chrystus był ukształtowany także w gnostykach oraz aby oni poznali swego Stwórcę i Pana wszechrzeczy.

Pierwsza prośba („aby Chrystus był w nich ukształtowany”) jest wyraźną parafrazą tekstu listu do Galatów (4, 19). Słowo „morfothenai” użyte przez św. Ireneusza, pochodzi od „morfoo” i w nomenklaturze patrystycznej oznacza: dać kształt lub przyjąć kształt (w zależności od tego, czy jest to forma *activum* czy *passivum*), zarówno w znaczeniu ukształtowania zewnętrznego, jak i wewnętrznego⁶.

W tym samym znaczeniu, terminem tym — znanym w świecie hellenickim — posługuje się św. Paweł w liście do Galatów (4, 19)⁷.

W modlitwie tej św. Ireneusz zawiera zatem prośbę, aby obraz Chrystusa, zniekształcony w sercach błędzących przez głoszone przez nich poglądy, ukształtował się na nowo. Przyjęcie bowiem i głoszenie błędów jest deformacją Chrystusa, także we własnej duszy.

Druga prośba, dotycząca poznania swego Stwórcy i Pana wszechrzeczy jest konkretną aplikacją do błędów gnostyckich, dotyczących powstania świata i człowieka, a odbiegających niemal całkowicie od doktryny chrześcijańskiej.

Rodzajowo więc można modlitwę tę uważać za deprekacyjną, której prośby są konkretne, podyktowane zaistniałą sytuacją (w tym wypadku: błędów, które szerzą się) i nawiązujące do treści tych błędów.

Na charakter ekumeniczny tej modlitwy wskazuje nie tylko jej omówiona powyżej treść i fakt, że św. Ireneusz zanosি ją za ludzi błędzących we wierze, ale również *motywacja* tej modlitwy, którą ujawnia sam autor. Stwierdza on:

„Taka jest modlitwa, którą zanosimy za nich. Przez to miłujemy ich bardziej skutecznie, niż oni samych siebie (miłują). Nasza miłość do nich bowiem — ponieważ jest prawdziwa — równocześnie jest dla nich zbawcza, o ile zechcą ją przyjąć. Jest bowiem podobna do ostrego lekarstwa, niszczącego obce ciała i to, co nagromadzi się w ranie. Tak miłość nasza usuwa ich nadętą zarozumiałość i pychę. Z tego powodu będziemy ze wszystkich sił starali się mieć do nich zawsze wyciągniętą dłoń”⁸.

Św. Ireneusz stwierdza zatem, że zasadniczym motywem modlitwy za błędzących we wierze winna być miłość. Modląc się za nich, równocześnie realizujemy w najwyższym stopniu przykazanie miłości bliźniego. Pragnie-

⁴ Użycie i znaczenie tych terminów u gnostyków omawia Ireneusz w I i II księdze „*Adversus haereses*”. Poszczególne sekty gnostyckie nie zawsze jednak w indentycznym znaczeniu używały terminologii, przytaczanej przez Ireneusza — np.: pojęcie Przepaści (Bythos) u ofitów i walentynianów — por. M. Simonetti, *Testi gnostici cristiani*, Bari 1970, s. 60, przyp. 105.

⁵ Por. A. Oepke, *Der Brief an die Galater*, Berlin 1964.

⁶ Por. G. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1968, s. 885—886.

⁷ Por. A. Oepke, dz. cyt., s. 108.

⁸ Tłumaczenie własne wg edycji Sources Chrétiennes, dz. cyt., s. 490, 491.

my bowiem dla nich wtedy — jak autor nasz zauważa — większego dobra, niż oni dla samych siebie.

Modlitwa za błądzących w wierze, podyktowana prawdziwą do nich miłością, nie oznacza jednak rezygnacji z prawdy czy też kompromisu w dziedzinie prawdy. Trzeba usunąć wszystkie „obce ciała” — zauważa św. Ireneusz — czyli to, co nie jest prawdą. Tak jak prawdziwa miłość do chorego dyktuje, aby mu podać nieraz „ostre lekarstwo”, tak też miłość do błądzących nie może cofać się przed wskazaniem ich błędów. Autor nasz zauważa tutaj, że najczęstszą przeszkodą do uznania tych błędów jest pycha i duma; nieraz w większym stopniu niż względy doktrynalne. Mimo to jednak do błądzących we wierze należy mieć „zawsze wyciągniętą dłoń”.

Tak sformułowana przez św. Ireneusza motywacja modlitwy za błądzących we wierze, jak również sama treść tej modlitwy wskazuje nam jednoznacznie jej ekumeniczny charakter. Z tej racji modlitwa z Adv. haer. III, 25, 7 zasługuje na szczególną uwagę.

Błędy gnostycyzmu wprawdzie należą już do odległej historii, ale nic na aktualności nie straciły w dzisiejszych czasach, uważanych za epokę dialogu, wytyczne św. Ireneusza odnośnie treści i motywacji modlitwy za błądzących we wierze, za braci odłączonych — za których, jak mówi dekret o ekumenizmie, „modląc się, pierwsi powinniśmy wychodzić im naprzeciw”⁹.

UN CARACTÈRE OECUMÉNIQUE DE LA PRIÈRE DE SAINT IRENÉE (Adv. haer. III, 25, 7)

R é s u m é

La prière qui termine le troisième livre de „l'Adversus haereses” de saint Irénée, en raison de son contenu et de sa motivation présentée par l'auteur lui — même, possède un caractère oecuménique.

Irénée prie pour les gnostiques afin qu'ils rejettent leurs erreurs (aspect négatif), que le Christ soit formé en eux, et qu'ils connaissent son Créateur et Seigneur de toutes (aspect positif).

L'idée principale de cette prière à l'intention de tous les égarés dans la foi est l'amour à leurs égards. Cet amour ne signifie pas pour autant la résignation de la vérité, mais il suggère d'avoir toujours la main tendue vers eux.

⁹ Dekret o ekumenizmie I, 4.